

рочито у дуготрајним распрама с Которанима око разних посједа, а особито у питању опатије св. Ђорђа на оточињу пред Перастом⁴). Негде ако допустимо за час, да се овдје и мисли на какве старије законе, што је, како је горе речено, врло мало вјероватно, то би могли само бити они закони из старијег доба, који су били извори Душанове кодификације, те су ушли у Законик, па се имају сматрати као његов саставни дио.⁵)

Обично је Душанов Законик у својим млађим рецензијама из XV вијека био познат под називом „Закон цара Стефана”. Тако и депот Ђурађ потврђује год. 1445 Дубровчанима уговор „по закону цара Стефана”⁶). То је канцелар перашке општине у нашем случају превео на италијански „по законима краља Стефана”, а знамо пак да је било случајева, да се цар Душан на Западу називао само краљем што је и перашком канцелару могло бити познато⁷). Вјероватно је и у Перасту постојао неки кодекс Душанова законодавства „млађе рецензије” као у Паштровићима и у Грбљу, за коју Соловјев каже, да је ради неких локалних израза, које у истој налазимо, можемо назвати „приморском”.

Сасвим умјесно примјећује Соловјев, да би о важности Душанова законодавства на Приморју заслуживало написати посебну студију, али прије него би се приступило том раду, требало би прегледати многобројне јавне и приватне архиве у Боки, од којих многе у овом погледу није до сада ниједан научник проучио.

Свакако карактеристичан је овај „Проглас” за друштвене прилике у Перасту који је био принуђен да изда ондашњи перашки капетан (претсједник општине) Ивељић са својим општинским одборницима и то након сама два мјесеца иза велике несреће, која је била снашла Пераст. Дне 22 јуна 1624 бјеху наиме навалили афрички гусари са 16 галија на Пераст и опљачкали перашке цркве и куће и одвели у робље већи дио становништва. Многи имућни Пераштани бјеху јако осиромашени, јер су морали платити велике своте, да би откупили чланове својих породица из турског ропства. Ипак многи остадоше и даље у ропству, а нарочито женскиње, које су у турским харемима прешле у ислам.

П. Д. Шеровић

ЧУВЕНО СТАКЛО ИЗ ДУКЉЕ

На тлу старог илирског насеља града Доклеје развио се значајни римски муниципални град. Дукља, као важни политички и економски центар, била је предмет и жртва похлепности освајачких народа и најезде варвара. Она је претрпјела многе и тешке ударце, многа пу-

⁵) Јуричек—Радонић, Историја Срба, II стр. 27 и III стр. 143

⁶) Др. Александар Соловјев, Предавања из историје словенских права (штампано као рукопис). Београд 1939 стр. 163 и 164.

⁷) Јуричек—Радонић, о. с. I стр. 302

⁸) П. Буторац, Госпа од Шкрпјела, Сарајево 1928, стр. 47

стошења и земљотресе. У току средњег вијека њен живот се гаси, док разни преостали споменици рјечито говоре о њену просперитету и култури. Ови споменици су фрагментарно и безобзирно разасути на све стране, јер је стара Дукља била стедиште „званих“ и „незваних“ археолога, љубитеља злата и старина, орнаментске пластике и скулптуралних фигура, као и мање културних љубитеља лијепо клесаног камена — конструктивних и архитектонских дјелова. Некада римски муниципијум, један од значајнијих градова на Балкану са остацима своје архитектуре: храмовима заштитних богиња Дијане и Минерве, са карактеристичним римским форумом и купатилом, патрициским зградама украшеним мозаицима, са дугим портицима, гдје се профилију еlegantне коринтске колоне, са многим гробовима и натписима, као и многобројним фрагментима керамике, познатог стакла, накита итд., са свим тим Дукља је требало да задовољи чудне укусе многих људи разних генерација и разноликих прохтјева, почев од археолога и историчара, па до зидара и каменоломца! Ниједан стари град није тако немилосрдно, тако хаотично и незаштитено експлоатисан као стара Дукља. Она је несистематски експлоатисана или, боље рећи, систематски уништavana, тако да је све више губила своје основно архитектонско обиљежје, свој животни лик.

Нас у овом тренутку интересује дукљанско стакло, које је широј јавности мање познато. Стога је од нарочитог интереса приказ који је објављен 1878 год. у „Билетино ди археологија далмата“ под насловом „Значајни стаклени тањир из Подгорице, данас у Музеју Васиљевски у Паризу“, а који у преводу гласи:

„Ријеч је о једном фигуларном хришћанском стаклу које је нађено прије 1874 год. у Подгорици, граду, који није удаљен више од 4 км. од рушевина Дукље, старог далматинског града, који данас припада Црној Гори. Прво обавјештење и скица биле су достављене г. де Росију од стране директора француске школе у Атини г. Димона, који је видио оригинал у Скадру, у музеју г. Пероа италијанског консула, недавно убијеног у Босни. На овом стаклу су уобличене исте блиске сцене које се виде на надгробним фигуларним споменицима римског предграђа, као и у другим областима античког свијета, нарочито на западу. Њихов предмет и значење протумачени су јасно латинским епиграфима, исписаним код сваке од симболичких група: специјалне вриједности, тако рећи, изузетне, овог ријетког и јединственог објекта старе дукљанске умјетности. Једна је од ових сцена у натпису објашњена, опширније од других и служи као нарочити аргументат у чланку који је објављен у другој тромјесечној свесци год. 1877.

О овом значајном стаклу дао је кратак осврт де Роси у „Билетино ди археологија“ год. 1874, али је желио да својим очима види оригинал, или барем његов отисак. Но, пошто је власник стакла из Дукље био премјештен из Скадра у Сарајево, то на писма која су му упућивана није одговарао, јер му вјероватно нијесу била достављена.

Међутим, док је г. Роси био у посјети у Паризу г. А Васиљевски позвао га је да види стаклени тањир из Дукље. Од њега је сазнао

како је, прочитавши „Билетино“ из 1874 год. горио од жеље да дође у посјед овог дукљанског стакла: шта више ишао је лично у Босну да га потражи и није имао мира све док није успио да до њега дође.

Тањир је од бијелог стакла и прозачан у облику пуне патене, са ивицом наоколо мало подигнутом: фигуре и слова су урезана на унутарњој површини.

Најважнија и доста компликована легенда у курсиву која почиње: „Петрус вирга...“, и која захтијева пажљиву ревизију, читава је, док је на путу тањир претрпио неке лакше повреде. Слова су онаква каква их је видио и скицирао Димон. Легенда је назначена код фигуре Мојсија у моменту кад удара по стијени из које извире вода: али примитивни умјетник је приказао како вода извире из стабла једног дрвета. Мојсије је насликан тако да претставља Петра, новог Мојсију, који новом народу отвара извор духовних вода, вјере и вјечног живота.

Epigrafi su sledeći: *Petrus virga perquodest, fontis ciperun: quogere, sto na hnjiževnom latinskom znači: Petrus virga percussit: ontes coeperunt currere.*

Жалимо што немамо простора да изнесемо научна документа на која се позива писац да би илустровао ову легенду. Али нас тјешти дато обећање, да ће касније илустровати и друге библиске сцене претстављене на значајном стаклу, њихову серију и доба тако драгоценог, иако сировог дјела хришћанске умјетности, о чему се надамо да ће моћи у своје вријеме, упознати наше цијењене читаоце“.

Из приказаног текста јасно је да је дукљанско стакло пробудило пажњу и живо интересовање културних странаца и да је чак је дан оригинални примјерак допро до Париза. Врло је вјероватно да се овај стаклени тањир данас налази у Лувру. Он је, као што се из текста види, украшен библиском сценом која је протумачена легендом. То је доста риједак егземплар у свом жанру и толико је драгоцености. Колико нам је познато, то је у нашим крајевима јединствен примјер фигуралне композиције на стаклу, те би даља трагања за овим дукљанским тањиром била врло сугестивна и можда би пасионирала многе археологе и историчаре умјетности.

Народни Музеј на Цетињу недавно је дошао у посјед дукљанског стакла које се састоји од једне чаше са стопом од 10 см. у пречнику и 8 см. висине, и округлог послужавника од 19 см. у пречнику, са широко повијеним ивицама у благој овалној форми. У његовој средини, са спољне стране, пластично су изграђена 4 концентрична круга који са супротне стране остављају утисак гравираниог стакла. Оба објекта су од истовјетног материјала и израде. Стакло, које је првобитно било безбојно, добило је своју временску патину старог пергамента. Оно је изгубило много од своје тежине и постало веома лако попут сухог листа.

Ово стаклено посуђе пронађено је у једном гробу у предграђу Дукље, у мјесту званом „Костурница“. Приликом једне бијесне олује на том је мјесту оборен и из коријена ишчупан један стари дуд у

чијем се подножју налазио гроб у дубини 1,5 м. озидан опекама у кречном споју, а покривен у облику кућног крова и херметички затворен. У гробу је нађен костур без главе, а на њеном мјесту налазило се поменуто стаклено посуђе. У додиру са ваздухом, чим је гроб отворен, костур се намах распао и претворио у прах.

Поред ова два стаклена објекта нађено је још неколико мањих комада разбијеног декоративног посуђа, које по својој техници и изradi претставља нарочиту вредност и интерес. Из ових неколико разбијених фрагмената не би се могло констатовати да је у Дукљи била распрострањена употреба скроз обојеног стакла са примјесом металних оксида, као што је то случај код неких примјерака из Будве. Међутим, на фрагментима дукљанског разбијеног стакла лако се уочава карактеристична техника бојења споља са позлатом и сребром и, што је много ређи случај, техника бојења с унутрашње стране на дијафаном стаклу. Поред тога, посматрајући ове фрагменте примјећујемо неоспорно префињен укус који се јасно испољава у тражењу и изналажењу нових декоративних линија и облика.

Ма да нема неких видних трагова о постојању пећи за ливење стакла, наше је дубоко увјерење да је у Дукљи цвјетала ова индустрија, која је својим изузетним квалитетима и изradом привлачила у прошлости пажњу добрих познавалаца и археолога. Наше гледиште поткрепљује и чињеница што околина Дукље обилује главним сировинама за изradу стакла, као и то, да је оваквих налаза било у већем броју и да су археолози и музеолози радо куповали дукљанско стакло. И данас се препричава како су још за вријеме Турака научници из иностранства откупљивали ово стакло без обзира на његову цијену.

О дукљанском стаклу, као о ријетким особеностима и примјерима античких гравура, писало се и ван граница наше земље. Стога сваки објекат ове врсте у Дукљи претставља изузетну драгоценост о чему ће се повести нарочита пажња току будућих археолошких ископавања.

Милутин П. Пламенац

ПРЕДЛОГ ФЕЛИКСА (СРЕЂКА) ЛАЈА О ЕТНОГРАФСКОМ ПРОУЧАВАЊУ ЦРНЕ ГОРЕ

Феликс Лај, касније названи Сређко Лај, рођен је у Осиеку 21 новембра 1838 године, а умро је 17 јула 1913 године. Ма да је био само интендант позоришта у Осиеку, ипак је „један од првака етнографскога рада у нас”. Скупио је огроман материјал о југословенским народним орнаментима и издао га у 20 свезака под насловом „Орнаменти југословенске домаће и умјетне обртности” (Станојевићева Енциклопедија српско-хрватско-словеначка, s. v. Лај Сређко).

1896 године он је желио да дође у Црну Гору и упозна земљу и народ, „да да му верно и достојно снимим обичаје и рукотворине”; како сам каже у писму књазу Николи, и затим изда резултате свога